

νήθηκε και έδρασε ένα μεγάλο πλήγμα, και μετά τον θάνατό του τον τίμησαν πολύ περισσότερο απ' όσο όταν ακόμην ζούσε. Τάφηκε με μεγαλοπρεπή κηδεία στην εκκλησία Santa Maria del Fiore, αν και ο οικογενειακός του τάφος βρισκόταν στον San Marco.

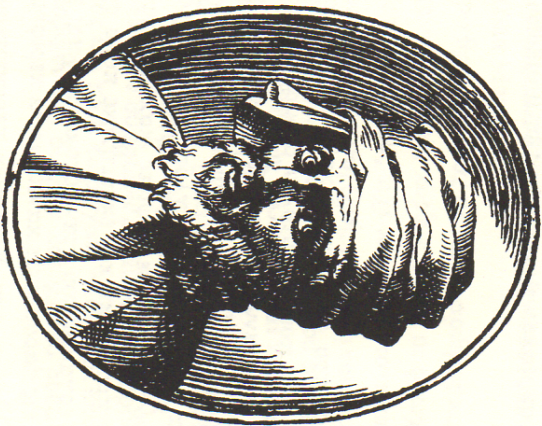
Τον Filippo θρήνησε ένας μεγάλος αριθμός καλλιτεχνών, οι οποίοι ήταν φίλοι του, κυρίως όμως οι φτωχότεροι από αυτούς, προς τους οποίους είχε κάνει πάντοτε καλό. Επειδή έζησε μια πολύ χριστιανική ζωή, η μνήμη του έμεινε για την καλούςνη και για τις ικανότητες του. Μου φαίνεται πως δεν υπήρξε από την εποχή των Ελλήνων και των Ρωμαίων κατένενα τόσο σπάνιο και θαυμάσιο πνεύμα, και του ανήκει ακόμην μεγαλύτερος έπαινος, γιατί στον καιρό του είχαν ακόμην περί πολλού το γερμανικό στυλ στην Τοσκάνη και όλοι οι καλλιτέχνες έτρεξαν σύμφωνα με αυτό. Ο Filippo χρησιμοποίησε πρώτος και πάλι τα αρχαία γέισα και επανέφερε τον τοσκανικό, χορηνθιακό, δωρικό και ιωνικό ρυθμό στο προσήγνιο.

Donatello

Φλωρεντία, 1386 - Φλωρεντία, 13 Δεκεμβρίου 1466

Ο Donato, που από τους δικούς του ονομαζόταν Donatello και που μ' αυτό το όνομα υπέγραψε μερικά από τα έργα του, γεννήθηκε στη Φλωρεντία το έτος 1386¹. Αφιέρθηκε στη μελέτη του σχεδίου και δεν έργνε μόνο ένας εξάίρετος και αξιοθαύμαστος γλύπτης, αλλά έδειξε επίσης πολλές ικανότητες και σε γύψινες διακοσμήσεις, ενώ ήταν έξοχος στην προοπτική και εκτιμήθηκε πολύ στην αρχιτεκτονική. Οι εργασίες του ήταν τόσο ωραίες και είχαν τέτοια χάρη, ώστε τις παρομοίαζε κανείς με τα περίφημα έργα των αρχαίων Ελλήνων και Ρωμαίων περισσότερο από οποιουδήποτε άλλου μάστορα. Γι' αυτό θεωρήθηκε ο πρώτος που επανέφερε το αρχαίο είδος του χαιμηλού αναγλύφου και το καλλιέργησε με τον καλύτερο τρόπο. Η ευκολία και η μαστοριά με τις οποίες επεξεργάζοταν τα ανάγλυφά του δείχνουν με πόση σύνεση δούλεψε προσοδιδοντάς τους ασυνήθιστη ομορφιά, έτσι ώστε, ως τις ημέρες μας, δεν βρέθηκε κανείς καλλιτέχνης που θα μπορούσε να τον ξεπεράσει ή καν να τον φτάσει. Στα νιάτα του δούλεψε πολλά πράγματα, στα οποία, λόγω της ποσότητάς τους, δεν δόθηκε η σημασία

1. Το παραγματικό του όνομα είναι Donato di Niccolò Bardi.

Donatello

που τους άξιζε. Δόξα και όνομα τα κατοχύρωσε με ένα σύμπλεγμα που παρίστανε τον Ευαγγελισμό. Το υλικό ήταν αμμόλιθος και το έργο βρίσκεται στη Santa Croce της Φλωρεντίας, κοντά στον βασιμό του παρεκκλησίου των Cavalcanti. Ήρωα από αυτή την παράσταση υπάρχει μια διακόσμηση στο πνεύμα των grotteschi με βάση που απολήγει σε τόφο όπου υπάρχουν έξι ερωτιδιές, οι οποίοι φέρουν μερικώς γιγάντες και κρατούνται ανά δύο, σαν να προσπαθούν να κρατηθούν μπροστά στο βάθος που ανοίγεται εμπρός τους. Ιδιαιτέρα ποιότητα παρουσιάζει η μορφή της Παφένου, που τρομαγμένη από την ξαφνική παρουσία του αγγέλου στρέφεται προς αυτόν με δέος και ύψιστη χάρη, ενώ αυτός τη χαιρετά. Στο πρόσωπό της διακρίνει κανείς εκείνη την ταπεινοφροσύνη και ευγνωμοσύνη που εκφράζονται όταν κανείς δέχεται ένα δώρο χωρίς να το περιμένει, και μάλλον όταν το δώρο αυτό είναι πολύ μεγάλο. Τα φορέματα της Παναγίας και του αγγέλου ήξερε ο Donatello να τα αξιοποιήσει ωραία προσοδιδοντάς τους μια θαυμάσια πτυχολογία, μέσα από την οποία προσαθούσε να κάνει ανριληπτή την ανθρώπινη σωματικότητα επαναφέροντας την τελειότητα των αρχαίων, η οποία είχε ξεχαστεί για πολλά χρόνια. Ένικά επέδειξε με το έργο αυτό τόσο ανάλαφρη χάρη και τέχνη, ώστε δεν θα μπορούσε να ζητήσει κανείς τίποτα περισσότερο, ούτε σ' ό,τι αφορά το σχέδιο ούτε την εκτέλεση. Στην ίδια εκκλησία δημιουργήσε έναν Εσταυρωμένο κοντά στον πύνακα του Taddeo Gaddi και, όταν τον τελείωσε και πίστευε ότι έχει κάνει κάτι το ξεχωριστό, τον έδειξε στον Filippo Brunelleschi, τον έμπιστό του φίλο, για να ακούσει τη γνώμη του. Ο Filippo, που ύστερα από τα λεγόμενα του Donatello περίμενε κάτι καλύτερο, γέλασε λιγάκι, και ο Donatello, που το πρόσεξε, τον παρακάλεσε, στη φιλία τους, να του πει ποια είναι η κρίση του: «Μου φαίνεται», απάντη-

σε ο Filippo ελεύθερα, «ότι κάφωσες έναν χωρικό επάνω στον σταυρό και όχι τη μορφή ενός Χριστού, που είχε τρυφερή κορμοστασιά και ήταν ο ωραιότερος άνθρωπος που γενιόταν ποτέ». Ο Donatello, που ήλπιζε πως θα ακούσει κάποιον έπαινο, αισθάνθηκε να πηγαίνεσαι μέσα του περισοτέρο απ' όσο πίστευε και απάντησε: «Αν ήταν τόσο εύκολο να κάνει κανείς κάτι, όσο το να κρίνει, θα σου παρουσιαζόταν ο Χριστός μου σαν ένας πραγματικός Χριστός και όχι σαν ένας χωρικός. Πάρε ένα κομμάτι ξύλο και προσπάθησε να φτιάξεις έναν». Ο Filippo δεν είπε πια καιμιά λέξη, πήγε στο σπίτι του και άρχισε, χωρίς να το ξέρει κανείς, να δουλεύει έναν Εσταυρωμένο, ζητώντας να ξεπεράσει τον Donatello προκειμένου να μη φανεί ότι η κρίση του προήλθε από ζήλια. Μετά από πολλούς μήνες ολοκλήρωσε το έργο αποβλέποντας στην ύψιστη τελειότητα. Μια μέρα προσάλασε τον Donatello να προγευματίσουν μαζί και εκείνος αποδέχτηκε τη πρόσκλησή του. Πηγαίνοντας μαζί προς το σπίτι του Filippo, αγόρασε ο τελευταίος στην αγορά μερικά πράγματα, τα οποία παρέδωσε στον φίλο του λέγοντάς του: «Πήγαινε μ' αυτά στο σπίτι μου και περμένε με. Θα έρθω σε λίγο». Ο Donatello μπήκε στο σπίτι, που ήταν ισόγειο, και είδε τον Εσταυρωμένο του Filippo σε καλό φωτισμό. Σταμάτησε για να τον παρατηρήσει καλύτερα και τον βρήκε τόσο τέλειο, που συγκλονισμένος από τον θαυμασμό του και τσαυτόχρονα έξαλλος άπλωσε τα χέρια του, αφήνοντας την ποδιά με τα πράγματα να πέσει. Όλα όσα βόσκονταν σ' αυτήν, δηλαδή αβγά, τυρί και άλλα, κατακοιματριάστηκαν, χωρίς όμως αυτό να τον εμπόδιζε να θαυμάζει το έργο σαν ένας που έχασε την επαφή με την πραγματικότητα. Τότε ήρθε ο Filippo και, βλέποντας τον σ' αυτή την κατάσταση, του είπε γελώντας: «Donatello, τι έπαθες; Τι θα φάμε τώρα για πρωινό, αφού τα έπιξες όλα κάτω;» «Έγω, για λογαριασμό

μου», απάντησε εκείνος, «πήρα για σήμερα τη μερίδα μου. Αν θέλεις τη δική σου, πάρε την. Όμως σ' εμένα δόθηκε η χάρη να φτιάξεις τον Σωτήρα, ενώ εγώ τον χωρικό»².

Πολύ νέος ακόμη, επεξεργάστηκε ο Donatello για την πρόσφατη της Santa Maria del Fiore τη μορφή του προφήτη Δαυνίλ σε μάγιστρο και το φημισμένο άγαλμα του αγίου Ιωάννη του Ευαγγελιστή σε καθιστή στάση και ντυμένο με την παλαιά Sacrestia, έφτιαξε το τοιγίο για το εκκλησιαστικό όργανο, μ' εκείνες τις γρήγορα διαμορφωμένες μορφές που νομίζει κανείς πως ζουν και κινούνται, όπως γενικά στο έργο του Donatello δεν επιδρούν μόνο τα χέρια του αλλά και η εξυπνάδα και η κατανόηση. Μερικά πράγματα που δημιουργούνται στο εργαστήρι φαίνονται ωραία, όταν τα βλέπει κανείς εκεί. Αν τοποθετηθούν όμως σε άλλο μέρος, σε άλλο φως ή ψηλότερα, αποκτούν μια τελείως διαφορετική έκφραση. Ο Donatello, αντίθετα, δούλεψε έτσι τις μορφές του, ώστε στο εργαστήρι δεν φαίνονταν τόσο ωραίες, όσο στο μέρος για το οποίο τις προόριζε.

Στον San Michele in Otto³, στη Φλωρεντία, δούλεψε για τη συντεχνία των χασάπηδων το μαρμάρινο άγαλμα του αγίου Πέτρου, μια μορφή γεμάτη πνευματικότητα, και για τη συντεχνία των εμπόρων λινού τον ευαγγελιστή Μάρκο, τον οποίο είχε αναλάβει με τον Filippo Brunelleschi, τον τελείως όμως αργότερα μόνος του έχοντας σύμφωνο τον Filippo. Για τη συντεχνία των κατασκευαστών κρανών δημιούργησε το πο-

2. Ο Εσταυρωμένος του Donatello βρίσκεται στην Cappella Bardi στη Santa Croce, εκείνος του Brunelleschi στην Cappella Ganti της Santa Maria Novella. Βλ. Joachim Poeschke, *Die Skulptur der Renaissance in Italien*, München 1990, τόμ. I, πιν. 3, 40.

3. San Michele in Otto = Or San Michele.

λύ ζωντανό άγαλμα του άγιου Γεωργίου με πανοπλία⁴. Το πρόσωπό του το ομορφάινει νεανική φρεσκάδα, θάρρος και αντρείουσύνη, ενώ η στάση του μαρτυρεί τονωμένη τη τογμηρότητα. Σίγουρα, σε νεότερα άγαλματα από μάριμαρο δεν βρίσκαι κανείς τόσο ζωντάνια και τόσο πνεύμα όσο σ' αυτό. Στη βάση αυτού του αγάλματος βλέπει κανείς, σ' ένα ανάγλυφο στο μάριμαρο, πώς ο άγιος Γεώργιος σκοτώνει τον δράκοντα, ενώ η μορφή του αλόγου θαυμάζεται πολύ. Στο αέτωμα, σε χαμηλό ανάγλυφο, είναι η μορφή του Θεού Πατρός από τη μέση και πάνω. Στην πρόσψη του καμπαναριού της Santa Maria del Fiore τοποθέτησε ο Donatello τέσσερις μορφές. Στις δύο καθιστές απεικονίζονται ο Francesco Soderini και ο Giovanni di Barduccio Chetichini, του οποίου το άγαλμα τώρα ονομάζεται *Ο Φαλακρός*. Το τελευταίο θεωρήθηκε ως το ωραιότερο και σημαντικότερο έργο που δημιουργήσε ποτέ αυτός ο καλλιτέχνης. Γι' αυτό, όταν ήθελε να δείξει τη σιγουριά του για κάτι, συνήθιζε να λέει: «Είναι τόσο σίγουρο, όσο η πίστη μου στον *Φαλακρό μου*». Για τη Signoria της πόλης μας έφτιαξε ένα μπρούντζινο σύμπλεγμα, που βρίσκεται στην αγορά κάτω από ένα τόξο της Loggia. Παρουσιάζει την Ιουδίθ να αποκεφαλίζει τον Ολοφέρνη. Είναι ένα έργο εξαιρετικής απόδοσης και μαστοριάς. Γιατί, όπως είναι απλή η εμφάνιση της Ιουδίθ, αναγνωρίζει κανείς σ' αυτήν το θάρρος και την τόλμη, καθώς και τη δύναμη που απέκτησε με τη βοήθεια του Ουρανού. Στο πρόσωπο του Ολοφέρνη, αντίθετα, φαίνεται η επιδραση του κρασίου και του ύπνου, καθώς και ο θάνατος στα μέλη του, που έχουν καταρρεύσει και χέλιονται χωρίς ζωή. Ο Donatello κατάφερε να βγάλει από τη χύτευση ένα έργο εξαιρετικής

4. Στο Museo Nazionale στη Φλωρεντία. Στην Or San Michele ένα αντίγραφο.

στάθμης. Η βάση, μια κολόνα από γρανίτη, δεν είναι λιγότερο ωραία και ο Donatello με χαρά χάραξε πάνω σ' αυτήν το όνομά του: «Donatelli opus», κάτι που δεν είχε κάνει στο παρελθόν. Στην εσωτερική αυλή του παλατιού της Signoria τοποθετήθηκε μια δική του μορφή σε μπρούντζο, που παρίστανε τον Δαβίδ γυμνό και σε φυσικό μέγεθος⁵. Ακουμπά το ένα του πόδι πάνω στο κεφάλι του Γολιάθ, ενώ στο δεξί χέρι κρατά ένα σπαθί. Η μορφή αυτή είναι τόσο φυσική, τόσο ζωντανή και αληθινή, που να φαίνεται σε μερικούς καλλιτέχνες πως βγήκε κατευθείαν από ένα ζωντανό σώμα.

Ο Cosimo τιμούσε την τέχνη και τις ικανότητες του Donatello σε πολύ μεγάλο βαθμό και του έδινε συνεχώς δουλειά. Ο Donatello, από την άλλη, αγάπησε τόσο πολύ τον Cosimo, που καταλάβαινε τις επιθυμίες του σχεδόν πριν τις εκδηλώσει και τον υπηρέτουσε αδιάκοπα. Διηγούνται πως ένας Γενοβέζος έμπορος παράγγειλε στον Donatello μια μπρούντζινη προτομή, την οποία ο καλλιτέχνης έφτιαξε ωραία αλλά και πολύ ελαφριά, γιατί θα έπρεπε να χάνει μεγάλο ταξίδι. Η παραγγελία του έγινε μέσω του Cosimo. Όταν όμως τελείωσε η προτομή και ο έμπορος έπρεπε να πάει πίσω, του φάνηκε πως ο Donatello ζητά υπερωρία πολλά. Αποφασίστηκε να χριθεί η συναλλαγή από τον Cosimo και αυτός διέταξε να μεταφέρουν την προτομή στον επάνω όροφο του παλατιού του, όπου, για καλύτερη θέα, τοποθετήθηκε ανάμεσα στις επάλξεις προς τον δρόμο. Όταν έπρεπε να χρίνει, είτε πως η προσφορά του εμπόρου ατείχε πάρα πολύ από αυτά που ζητούσε ο Donatello και γι' αυτό αποφάνθηκε πως ο τελευταίος ζητούσε λίγα. Ο έμπορος παρτήρησε τότε ότι ο Donatello δεν χρειάστηκε περισσότερο

5. Museo Nazionale, Φλωρεντία.

από έναν μνηα δουλείας και ότι με το ποσό που ζητά είναι σαν να κερδίζει την ημέρα μισό φλουρί. Τότε στράφηκε ο Donatello προς τον έμπροπο προσβλήμενος και θυμωμένος και του είπε: «Σε ένα εκατοστό της ώρας κατάφερες να εξουθενώσεις τον κόπο και τη φιλοστονία ενός ολόκληρου χρόνου». Ταυτόχρονα έσπρωξε την προτομή, η οποία καταράληησε στον δρόμο και σκόρπισαν τα κομμάτια της εδώ κι εκεί. «Βλέπει κανείς», συνέχισε, «πως είσαι σε θέση να διαπραγματευέσαι φασόλια αλλά όχι αγάλματα». Ο έμπροπος λυπηθήηκε για ό,τι συνέβη και ήθελε τώρα να πληρώσει τα διητά, αν ο Donatello θα ήθελε να φτιάξει και πάλι την προτομή. Εκείνος όμως δεν δέχτηκε να υπακούσει στα παρατάλια του εμπόρου ή του Cosimo.

Στο Prato έφτιαξε τον μαρμάρινο άμβωνα από τον οποίο επιδειχεται η ζώνη της Παναγίας. Σμίλεψε πάνω στα επιμέρους πλάγια έναν αξιοθαύμαστο παιδικό χορό, που, όπως το καθετί που δημιουργήσε ο Donatello, δείχνει την τελειότητα της τέχνης. Ταυτόχρονα δημιούργησε δύο μπρούντζινα κιονόκρανα, από τα οποία σώζεται το ένα, ενώ το άλλο το πήραν ως λάφυρο οι Ισπανοί, όταν δόωσαν τη χώρα⁶.

Η Signoria της Βενετίας, που άκουσε να επαινούν τον Donatello, τον κάλεσε για να φτιάξει στην Padua το μνημείο του Gattamelata⁷. Πήγε ευχαρίστως και δούλεψε στον μπρούντζο τον έφιππο ανδριάντα που βρίσκεται στη πλατεία του Santi' Antonio, όπου απεικόνισε με μεγάλη φυσικότητα το άλογο αλλά και το θάρος και τον ζωντανό δυνάμισμό του ιππεία. Αξιοθαύμαστη είναι η γύτευση ενός τόσο μεγάλου έρ-

ρου, κυρίως δ' ό,τι αφορά το μέτρο και την ακρίβεια των αναλογιών. Γι' αυτό, το έργο του μπορεί να συγκριθεί σε ό,τι αφορά την τεχνική, το μέγεθος και την ποιότητα με οποιοδήποτε αναλόγο έργο αρχαίου καλλιτέχνη. Οι Παδουβιανοί, που με χίλιες δυο φιλοφρονήσεις προστάθησαν να τον κρατήσουν στην πόλη τους και να τον κάνουν επίτιμο συμπολίτη τους, του παράγγειλαν να παραστήσει στο μπροστινό μέρος του κεντρικού βωμού της εκκλησίας των Μινοριτών σηνής από τη ζωή του αγίου Αντωνίου. Ο Donatello έφτιαξε μια σειρά από ανήλωνα με τέτοια ικανότητα, που οι εξοχότεροι μάστορες θαυμάζουν βλέποντας τις πολλαπλές συσχετίσεις πλήθους παράξενων μορφών και τις σμικρύνσεις που πέτυχε.

Βρίσκει κανείς στην Padua πολλά έργα του Donatello, και επειδή και ο ίδιος θεωρήθηκε κάτι το θαυμαστό και επαινέθηκε από κάθε έξυπνο άνθρωπο, αποφάσισε τελικά να επιστρέψει στη Φλωρεντία. Γιατί είτε πως, αν έμενε περισσότερο χρόνο στην Padua, λόγω των πολλών επαίνων θα έφτανε να ξεχάσει όλα όσα ήξερε. Ήθελε να επιστρέψει καλύτερα στην πόλη που γεννήθηκε, για να υποστεί κάθε είδους κριτική, αφού αυτή είναι εκείνη που παροτρύνει για μεγαλύτερη σπουδή και μελέτη αλλά και περισσότερο δόξα.

Όταν επέστρεψε στην Τοσκάνη, έφτιαξε στην εκκλησία του Montepulciano ένα μαρμάρινο μνημείο με μια ωραία παράσταση. Στη Φλωρεντία, στην εκκλησία του San Lorenzo, υπάχει ένα μαρμάρινο δοχείο για χερί, που το έφτιαξε ο ίδιος με βοήθη τον Andrea del Sansovino. Από τη Φλωρεντία πήγε στη Ρώμη, για να μάθει να μιμείται τα έργα των αρχαίων όσο γινόταν καλύτερα, και δ' αυτό το διάστημα έφτιαξε ένα πέτρινο κιβώριο για τα άγια των αγίων, που βρίσκεται σήμερα στην εκκλησία του San Pietro. Στην επιστροφή του στη Φλωρεντία πέσασε από τη Siena και ανέλαβε μια μπρούντζινη πόρτα για το Βαπτιστήριο του San Giovanni. Ήδη είχε φτιάξει την ξύλι-

6. Η δόωση του Prato έγινε από τους Ισπανούς το 1512.

7. Ο παρραγγελοδότης δεν ήταν η Signoria της Βενετίας αλλά ο γιος του Gattamelata.

νη μακρότα, είχε σχεδόν ολοκληρώσει τα κείμενα καλονύκτια προκειμένου να προχωρήσει στη χύτευση, όταν ο Φλωρεντίνος χρυσοχόος Bernadetto di Mona Papera, έμπιστός του φίλος που, ερχόμενος από τη Ρώμη, περνούσε και αυτός από τη Siena, τον ξεμυάλισε να γυρίσει μαζί του στη Φλωρεντία. Γι' αυτό έμεινε ατελείωτο αυτό το έργο, ή σωστότερα δεν άρχισε καν, και σ' αυτή την πόλη υπάγχει από το χέρι του μόνο το μπρούντζινο άγαλμα του αγίου Ιωάννη του Βαρτιστή, του οποίου λείπει το δεξί χέρι από τον αγκώνα και χάρτω. Αυτό το έκανε έτσι ο Donatello, όπως διηγούνται, επειδή δεν του κατάρβληθηκε ολόκληρο το ποσό που του είχαν υποσχεθεί.

Στη Φλωρεντία διακόσμησε ύστερα για τον Cosimo de' Medici τη Sacrestia στον San Lorenzo με γύψινα έργα, ενώ στην καμάρα της οροφής τοποθέτησε τέσσερα στρογγυλά παιδιά με προσοπτικά σκιερυμένα φόντα, εν μέρει ζωγραφισμένα και εν μέρει σε απαλό ανάγλυφο, με σκηές από τη ζώη των ευαγγελιστών. Εκεί δημιούργησε επίσης σε ημιέ-ξοργo ανάγλυφο δύο πολύ ωραίες μπρούντζινες πόρτες με τους αποστόλους και τους μάρτυρες και πάνω απ' αυτές ένα ξυγάρι ανάβαθες κόγχες. Στη μία είναι οι άγιοι Λαυρέντιος και Στέφανος και στην άλλη οι άγιοι Κοσμάς και Δαμιανός.

Για τη Santa Maria del Fiore δούλεψε δύο χολοσσούς από πλίνθους και γύψο, που είναι τοποθετημένοι έξω από την εκκλησία, στις γωνίες των παρεκκλησιών, σαν διακόσμηση. Πάνω από την πύλη του ναού Santa Croce βλέπει κανείς ακόμηη και σήμερα ένα μπρούντζινο άγαλμα του αγίου Λουδοβίκου, που έχει ύψος πέντε πήγεις. Όταν τον κατηγόρησαν πως η μορφή έχει τα χαρακτηριστικά αγρού και ότι είναι η λιγότερο επιτυχημένη από όσες δημιούργησε, ο Donatello απάντησε πως το έκανε αυτό συνειδητά, γιατί ο άγιος Λουδοβίκος ήταν πραγματικά ένας αγρούκος, αφού άφησε ένα βασίλειο προκειμένου να γίνει μοναχός.

Αν ήθελα να περιγράψω όλα τα έργα του Donatello, θα είχαμε μια ιστορία πολύ μακρύτερη απ' όσο υπολογίζω για τις βιογραφίες των καλλιτεχνών μας. Γιατί δεν έφτιαξε μόνο μεγάλα έργα, από τα οποία αρκετά αναφέρθηκαν, αλλά κατ'απόψη και με τα πιο μικρά καλλιτεχνικά αντικείμενα. Ανέλαβε, μάλιστα, τη δημιουργία οικογενειακών εμβλημάτων, που τα τοποθέτουςαν πάνω από τα τζάκια ή στις προσόψεις των αστικών σπιτιών.

Ο Donatello ήταν σε όλα τόσο έξοχος, που μπορεί κανείς να πει πως ήταν ένας από τους πρώτους που με μέλεια, κρίση και γνώση προσώθησε τη γλυπτική για τους νεότερους και γι' αυτό του αξίζει πολύ μεγάλη δόξα, αφού στην εποχή του οι αρχαιότερες — κολόνες πεσσοί, θριαμβικές αψίδες — τις οποίες εμείς γνωρίζουμε σήμερα δεν είχαν ακόμηη βρεθεί. Μάλιστα, υπήρξε αυτός η αφορμή που ο Cosimo de' Medici απέκτησε τη διάθεση της μεταφοράς στη Φλωρεντία των αρχαίων που φυλάσσονταν στο παλάτι των Μεδίκων και τα οποία συμπλήρωσε ο Donatello.

Ήταν γενναϊόδωρος, αγαπητός και φιλικός και σκεπτόταν περισσότερο το καλό των φίλων του παρά το δικό του καλό. Ποτέ δεν νοιαζόταν για τα χρήματά του. Τα είχε τοποθετήσει σε ένα καλάθι, που το είχε κρεμασμένο με ένα σχοινί στη στέγη, και οι βοηθοί και φίλοι του έπαιρναν ό,τι τους χρειαζόταν χωρίς να τον ρωτούν.

Έζησε ευτυχισμένα γεραστιά και, όταν άρχισε να χάνει τις δυνάμεις του και δεν μπορούσε να εργαστεί, υποστηρίχτηκε από τον Cosimo και από τους φίλους του. Δηγούνταν πως πεθαίνοντας ο Cosimo⁸ διέταξε τον γιό του, τον Piero, να φροντίζει τον Donatello και αυτός, σαν πιστός εκτελεστής

των διαταγών του πατέρα του, του έδωσε ένα κτήμα με ένα τέτοιο εισόδημα, από το οποίο μπορούσε να συντηρηθεί. Ο Donatello ένιωσε μεγάλη χαρά από το γεγονός αυτό, γιατί πίστευε πως έτσι εξασφαλίστηκε και δεν θα πεθάνει από την πείνα. Όμως δεν το είχε καλά καλά ούτε ένα χρόνο, όταν το επέστρεψε στον Piero και το αποποιήθηκε με όλους τους τίπους. Εξήγησε ότι δεν θέλει να χάσει την ησυχία του ασχολούμενος με κτήματα και με παχτωτές.

Μια φορά πήρε ο αέρας τη στέγη του περιστερεώνα, μια άλλη φορά του πήραν από την κοινότητα τα ζωντανά ως φόρο, ύστερα καταστράφηκαν από τη θύελλα τα αμπέλια και τα σπρωριά. Έτσι μπουχτίσε απ' όλα τούτα και προτιμούσε να πεθάνει από την πείνα παρά να πονοκεφαλιάξει με όλα αυτά. Ο Piero γέλασε για την απλοϊκότητα του Donatello, πήρε πίσω το κτήμα για να τον απαλλάξει από τις στενοχώριες του, ενώ έκανε μια καρδιάβηση σε τράπεζα, προκειμένου να αποσούρει από αυτήν ο Donatello όσα του χρειάζονταν και μάλιστα σε ρευστό. Έτσι, του κατέβαλε κάθε εβδομάδα τα απαραίτητα και ο καλλιτέχνης έζησε σαν πιστός φίλος των Medici και χωρίς στενοχώριες το υπόλοιπο της ζωής του. Τέλος, στην ηλικία των ογδόντα τριών χρόνων έπεσε στο κρεβάτι από τα αρθριτικά του μην μπορώντας πια να εργαστεί. Χειρότερη από μέρα σε μέρα χάνοντας τις δυνάμεις του ως τις 13 Δεκεμβρίου του 1466, οπότε και πέθανε. Σύμφωνα με την επιθυμία του τάφηκε στην εκκλησία San Lorenzo κοντά στον Cosimo, για να είναι το σώμα του μετά θάνατον δίπλα σ' εκείνον με τον οποίο ήταν το πνεύμα του όσο ζούσε.

Ο θάνατος του Donatello λύπησε βαθιά τους συμπολίτες και τους ομοτέχνους του, και για να τιμηθεί νεκρός, όπως τιμήθηκε ζωντανός, του έκαναν μια μεγαλοπρεπή κηδεία σ' εκείνη την εκκλησία και ακολουθήσαν όλοι οι ζωγράφοι,

οι αρχιτέκτονες και οι γλύπτες, οι χρυσοχόοι καθώς και όλοι οι κάτοικοι αυτής της πόλης.

Ο Donatello άφησε πίσω του τόσο πολλά έργα, που μπορεί να ισχυριστεί κανείς πως κανείς καλλιτέχνης δεν εργάστηκε τόσο πολύ όσο αυτός. Ήυριε τα πάντα ενδιαφέροντα και καταπιάστηκε με πράγματα κάθε λογής, μεγάλης ή μικής αξίας, με κάθε είδος αναγλύφου, με ανάβαθες ή πολύ έξοργες τις μορφές, και μολονότι το ανάγλυφο είχε ήδη τελειοποιηθεί από τους Έλληνες και τους Ρωμαίους, αυτός με το πλήθος των έργων του συνέτεινε στην τελειότητα στην οποία έφτασε στον αιώνα μας. Γι' αυτό πρέπει οι καλλιτέχνες να του αναγνωρίσουν ότι είναι δόξα της γλυπτικής περισσότερο από οποιονδήποτε άλλον από τους νεότερους μάστερες. Δεν απλόνευσσε μόνο τις δυσκολίες της, αλλά ήξερε να συνενώνει στα αμέτρητα έργα του ευρηματικότητα, σταθερότητα του σχεδίου, μελέτη και κρίση, δηλαδή όλα εκείνα που περιμένει κανείς από ένα πνεύμα που άγγιξε η χάρη του Θεού. Ο Donatello ήταν πολύ αποφασιστικός και γρήγορος, τέλειωνε ό,τι αναλάμβανε με ευκολία και έκανε πάντα περισσότερα από όσα υποσχόταν.